

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Հոգեւոյս Դուրեան եղիշէ Սրբազան կը պատմէր մեզի թէ Սիմոն Ֆէլէքեան ուզեր է սրբազրել Պետրոս Դուրեանի բերթուածները, արուեստի տեսակէտէն: Կ'ըսէր նաեւ թէ Ֆէլէքեան իր ժամանակին համարաւ ունէր իրբեւ «հայկարան» ուսուցիչ, եւ իրօր **ձէճի** ունեցող ուսուցիչ մըն էր, բայց չէր պատրաստուած իր պաշտօնին: Գրաբար գրեթէ չէր գիտեր, բայց գրաբարի դաս կուտար, եւ դասագիրքերը նո՛ր կը կարգար իր աշակերտներուն հետ: Հակառակ ասոր կրնար գրել ուսանաւորներ: Մենք քանիցս խնդրեցինք հանգուցնալ Սրբազանէն որ իր հսկողութեան ներքեւ նորէն հրատարակէ Պետրոսին բերթուածները: Սիրեց այս գաղափարը եւ նոյն իսկ բաւ թէ ինքն Պետրոսին բուն ձեռագիրներէն ալ պահուածներ ունի, եւ օր մը այն ալ կ'ըլլայ:

Աւա՛ղ, որ ուրիշ գեղեցիկ ծրագիրներու եւ ձեռնարկներու հետ, որոնց իրագործումը կախուած էր Մեծ-Վարդապետին կամրէն ու կեանքէն, այս ալ ունայնացաւ առ այժմ:

Պետրոսի մահէն ետքը, 1872ին, **ԸՆԿԵՐԿԱՍԻՐԱԿ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ** կ'որոշէ հրատարակել Իսկիւտարի Սօխակին բերթուածները: Ումանք, որոնց զուխը Դէորդ Զօպանեան, կ'ուզեն ինչ ինչ սրբազրութիւններ ընել ատենց վրայ, Դուրեան եղբարց երիցագոյնը, Հաճի Յարութիւն Դուրեան, կը բողոքէ այդ ձեռնարկին դէմ եւ կը պահանջէ որ քացարձակ չոյնութեամբ հրատարակուին իր բանաստեղծ եղբոր **քերթուածները**, միայն ընդունելով որ, եթէ իրենց կարծիքով սրբազրելի բառեր կամ տեղեր կան, ծանօթութիւններ կրնան դնել ատենց մասին:

Հետեւեալը ընագիրն է Յարութիւն Դուրեանի բողոքին, զոր Սիմոն տրամադրութեան տակ դրաւ Մեծ. Ագրիպպոս Էֆ. Դուրեան, որ մատուցի այէս պահած էր զայն:

Դուրեան Սրբազանի յիշատակին նուիրուած Սիմոն այս թիւին մէջ կը հրատարակենք այդ վաւերագիրը, որ շատ շահեկան է ըստ ինքեան:

Դուրեան Սրբազանի նոր գոցող գերեզմանին վրայ գրական պսակ մը կարծես կը գրուի Յարութիւն Դուրեանի նախանձախնդիր ոգիէն, Ագրիպպոս Դուրեանի ձեռքով, որուն վիճակեցաւ 1872ին ի վեր Դուրեան եղբայրներու շիրիմները ջօղել իր արցունքներով:

ԲՈՂՈՔ ՄԸ

Մէկ քանի շարաթէ 'ի վեր լուր կայ թէ՛ Պ. Դուրեանի երկասիրութեանց մէջ, հրատարակիչ Մասնաժողովոյ կողմանէ՛ հեղինակին ոգւոյն եւ ճաշակին հակառակ սրբագրութիւնք եւ փոփոխութիւնք ներմուծած են: Առաջին անգամ սոյն տարածայնութիւնք ինձ անհաւատալի թուեցան, եւ սաչափ միայն կը համարձակէի հաւատալ թէ՛ թերեւս այն երկասիրութեանց մէջ տառասխալներ սպրդած ըլլային, որ հեղինակ մը իւր կենդանութեանը եթէ տպագրել ուզէ, հարկաւ ուշադիր կ'ըլլար: Իսկիւտարի Ընթերցասիրաց Ընկերութիւնը՝ հեղինակին երկասիրութիւնքը հրատարակելու փափաքը ցոյց տուաւ, ես ալ հաւանութիւն տուի, եւ հաւաքուած գրութիւնքը Պ. Դ. Զօպանեանի անձնական ստորագրութեամբը նորա յանձնեցի: Հանգուցելոյն թաղմանէն ութ օր ետքը՝ Ընկերութիւնս յուր ընթերցարանը գումարում մ'ըրաւ, ուր ներկայ չգտնուեցայ բանաւոր պատճառաւ մը. սոյն ժողովը՝ 14 անգամ ներէ բաղկացեալ Մասնաժողով մ'է ընտրեր, երկասիրութեանց հրատարակմանը ձեռ-

նարկելու նպատակաւ: Յետոյ Մասնաժողովոյ առաջին նիստերուն մէջ՝ իբր թէ հեղինակին թերութիւնքը նկատուելով՝ անգամներէն մէկուն կողմանէ՛ նոյն գործոց սրբագրութեամբ եւ կամ առանց սրբագրութեան հրատարակմանը առաջարկութիւն մ'է եղեր, եւ սորա անգամներէն ոմանք սրբագրութեան կէտին ընդդիմացեր եւ ոմանք ես հաւանութիւն են տուեր, Մասնաժողովոյն սոյն անհամաձայնութիւնը 'ի նկատի չ'ունենալով՝ կը հարցնեմ Մասնաժողովոյ թէ՛ քանի որ ես միայն Պ. Դ. Զօպանեանի՝ Պ. Դուրեանի գրութիւնքը կը յանձնեմ, ինչ իրաւամբ Մասնաժողովը սոյն գրութիւնքը սրբագրելու կը ձեռնարկէ, առանց նախապէս իմ կամքն հարցնելու, կամք մը որ՝ նոյն իսկ հեղինակին կամքն է, որ եթէ հեղինակին սոյն կամքն անտարբերութեամբ ոտնակոխ ընեմ, մինչև գերեզման խիղճս զիս պիտի տանջէ, եւ լաւ է ըստ իս, գործերն չը հրատարակուիլ, քան թէ՛ սոյն պիտի անուանարկութեամբ 'ի լոյս գալ, որ մինչև հիմայ օրինակն եւ ոչ իսկ տեսնուած է. արդեօք Դադղիոյ հռչակաւոր բանաստեղծ Վիքթօր Հիւկօի առաջին գործոց խակութիւնը՝ վերջին հռչակաւոր երկա-

սիրութեանց արատ կը բերէ: Բնաւ երբեք, միայն սա յայտնի է թէ՛ հեղինակին մեռնելէն վերջը ուրիշ գրագէտ մը՝ նորա գործերն հրատարակելու ձեռնարկէ, լոկ մութ և կամ անհասկանալի բառերու ծանօթութեամբ մը: Ինչպէս որ օրինակն կը տեսնեմք որ՝ շատ հեղինակներ՝ իրենց (գրուածոց) մութ և անխմաստ գրուածոցը համար կը քննադատուին, եթէ Պ. Դուրեանի գրուածքն ալ քննադատութեան արժանի կէտեր կը պարունակեն, թո՛ղ քննադատուին, արդէն քննադատութեան ասպարէզն բաց է, թո՛ղ որ ծաղկահասակ հեղինակն՝ իւր գրուածոց պարզութեամբը յերեանգայ: Ի՞նչպէս լռենք, Պ. Դուրեանի գրուածոց մէջ Մասնաժողովոյ մի քանի անգամոց կողմէն անխմաստ և մութ նկատուած տողերն՝ ուրիշ գրագէտներու՝ պարզ եւ հասկանալի կ'երեան: Ընկերութեանս անհուն երախտապարտ կը գտնուէի. (ինչպէս յուզարկաւորութեան հանդիսին նկատմամբ եմ), եթէ Պ. Դուրեանի երկասիրութիւնքը իւր

բնագրին պէս ամբողջապէս հրատարակուէր. իսկ գալով սոյն անիրաւ ձեռնարկութեան բողոքեմ, վասն զի զինքն մինչև հիմայ Պ. Դուրեանի երկասիրութեանց հրատարակիչ կը ճանչնայի և ոչ թէ սրբագրիչ. բաց աստի, Մասնաժողովոյ ատենապետ Պ. Գ. Զօպան հակասութեան մէջ կը գտնուի, փետրուար 11 թուականաւ լրագրաց մէջ հրատարակած մէկ ծանուցագրովը՝ ուր ինքն՝ զՊ. Դուրեան, Պէշիկթաշլեանի արժանաւոր յաջորդ կ'անուանէ, և յետոյ կ'իլէ հեղինակը անուանարկելու խորհուրդ մը կը յղանայ: Վերջին խօսքս սա է որ՝ մինչև հիմայ տպուած թերթերն՝ որոց մէջ հեղինակին ոգւոյն և ճաշակին հակառակ սրբագրութիւնք մտած են, նորէն տպագրուին, և ասկէ վերջն ալ Մասնաժողովոյ անհասկանալի տեսած կէտերը՝ ծանօթութեամբ միայն բաւականանալով՝ շարունակուի, ապա թէ ոչ բնագիրք ետ տրուին:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ա. ԴՈՒՐԵԱՆ

1872 Ապրիլ 2

ԴՈՒՐԵԱՆԻ ԴԱՄԲԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

[1930 Մայիս 10 ՇԲ. Երեկոյ]

Այց մ'ըրի այսօր դամբանիդ Դո՛ւրեան.
Այն քաւ ծաղիկներ, կակաչ, մեխակ, վարդ,
Դունաս ու քախժոս, կուլային վրադ.
— Անոնց ալ հպած էր մասը մահուան:

Ըսի ինքնիրենս. իոք մեռա՞ր Դուն.
Ի՞նչ եղաւ ուղեղդ, սիրոյ այն բարի.
Նայուածքդ անուշ ինչի՞ կը փարի
Հիմայ. ի՞նչ եղաւ ու հոգիդ արքուն:

Ա՛հ. կ'ուզէի որ նման Սոկրատի
Խօսէիր մեզի մահնիդ մէջ պառկած,
Ի՛նչ որ կ'ըզգայիր նիւղ եւ անկասկած.
— Լռեցիր դուն. խօսք մ'իսկ չըսիր մեզ խրատի:

Ըսէ՛. հոգիդ այժմ կ'ըզգա՞յ մեր հոգին,
Մեր յուզումները, մեր ցար անհուն:
Ես կը հաւատամ որ անմահ ես Դուն,
Չը մեռաւ հոգիդ մաքուր եւ անգին:

Այց մ'ըրի այսօր դամբանիդ Դո՛ւրեան.
Մեռած էին հո՛ն ծաղիկներ բոլոր,
Լքած՝ հեկեկանք, երգեր սխրոր.
Բայց կ'ապրէր հոգիդ մեր մէջ աներկ'ւան:

Բ. Ե.